

141/929.

15
TUDOMÁNYOS TUDOMÁNYOS
Államirányítás és Pártügyi Tisztviselői
Budapest, V., Egyetem tér 1-3.

archivum 97

Pro Memoria.

Az Egyetemi Könyvtárnak- a Pázmány Péter Tudományegyetem e leggazdagabb és legbecsesebb gyűjteményének alapját Pázmány Péter vetette meg. Nagyobbmértvű fejlődése azonban csak a XVIII. század utolsó negyedében veszi kezdetét. Ekkor utaltattak állományába a nagyszombati jezsuita kollégium, majd pedig a feloszlatott szerzetesrendek könyvtárai, a Ratio Educationis 1777-ben, majd pedig az Egyetemi Nyomda 1779-ben kelt kiváltságlevele is e nyomda jóvedelmét elsősorban e Könyvtár fejlesztésére rendeli; ugyancsak ez időtől kezdődőleg kap e Könyvtár állománya fejlesztésére állandóan és rendszeresen átalányt, továbbá 1780-tól 1848-ig kötelezpéldányt is élvez. Az államhatalomnak a Könyvtár korszerű fejlődését és tudományos színvonalát biztosító ezen intézkedései mellett nem feledkezhetünk meg a társadalom szeretetteljes gondoskodásáról sem, mely tekintélyes könyvadományokkal gazdagította a Könyvtárt. Ez uton jutottak az Egyetemi Könyvtár állományába - hogy csak a legkiválóbbakat említsem - Hevenesy, Kaprinay és Pray, a történeti kutatás szempontjából felbecsülhetetlen értékkel bíró, kéziratgyűjteményei, Lakics, Fejér, Frank és Pauler Tivadar könyvtárai, Államnak és társadalomnak egyaránt köszönhetjük, hogy Egyetemünk e gyűjteménye állományának kincseket érő ritkaságaival és mintegy 640.000 kötetből álló könyvanyagával ma hazánk legnagyobb könyvtára és egyben annak egyik legbecsesebb, nemzetközi viszonylatban is számottevő közgyűjteménye.

Háromszáz év nagy anyagi áldozatait, elődeink önfeláldozó munkásságát megbecsülni, e Könyvtárt gondozni, és a kor tudományos színvonalának megfelelően fejleszteni - erkölcsi kötelességünk. De ezt kívánja az egyetemi oktatás érdeke is. Nincs és nem létezhet egyetem egy jól felszerelt, gazdag központi könyvtár nélkül. Tanár és tanuló egyaránt rá vannak utelve azokra a tudományos segédeszközökre és a kutatásnak azokra a lehetőségeire, melyeket csakis egy ilyen könyvtár bőséges anyaga és szervezettsége tud nyújtani. Midőn azonban szót emelek az Egyetemi Könyvtár érdekében, egyuttal országos érdeket is képviselek. E Könyvtár szorosán vett egyetemi hivatásán kívül országos feladatok betöltésére is hivatott. A múlt század 70-es éveitől kezdődőleg nyer e Könyvtár mindinkább országos jellegét is és lesz hazánkban a tudományos kutatásnak nélkülözhetetlen forrása. Országos hivatását és jellegét az utolsó évtized változásai még lényegesen fokozták. Hazánk megcsonkítása következtében mintegy 700.000 könyvvel bíró közgyűjteményt, ill. könyvtárt vesztettünk el és ennek pótlása a megmaradt könyvtárakra és pedig elsősorban mint leggazdagabbra, az Egyetemi Könyvtárra hárul. Az új egyetemek létesítése is nagy mértékben növelte a tudományos könyvszükségletet, mit minden vonatkozásában kielégíteni az új alapítású egyetemi könyvtárak nem képesek, de nem is lehet hivatásuk, minthogy az csakis a már gazdag tudománytörténeti anyaggal és megfelelő szervezettel bíró országos intézménynek, a mi Egyetemi Könyvtárunknak lehet feladata.

Meg kell azonban állapítanom, hogy az Egyetemi Könyvtár jelenleg sem az egyetemi oktatás követelményeinek, sem pedig az ország tudományos igényeinek a szükséges mértékben megfelelni nem képes. Ennek oka - mint azt a

Könyvtár működéséről szóló évi jelentéseimben ismételten kimutatni bátorkodtam-

1. | a Könyvtárban évtizedek óta uralkodó helyszüke;
2. | a könyvbeszerzésre szolgáló anyagi eszközök elégtelensége;
3. | a tisztviselői létszám csekélysége.

A helyszüke súlyos problémájának megoldására már 1907-ben egy új könyvtár építésének a gondolata vetődött fel. Az állam pénzügyeinek mai helyzete, valamint a kérdés megoldásának elodázhatatlan sürgössége nem engedik, hogy a helyszükének illetően megoldásával ma foglalkozzunk. De indokolatlan is volna a megoldást ez úton keresni, mivel az a mai épület megfelelő kibővítésével és új berendezésével is megoldható.

A könyvtárnak jelenleg 140 személy befogadására szolgáló nagy olvasóterme és két helyiségből álló folyóirat-olvasója van. A Könyvtárt évente látogató 55-60,000 olvasó befogadására e helyiségek teljesen elégtelenek. Különösen szüknek bizonyultak az utóbbi évek folyamán a Könyvtár folyóirat-olvasó helyiségei. A tudományos kutatás terén a folyóiratok mind nagyobb jelentőséget nyervén, a közönség ezek iránti érdeklődése évről-évre fokozódik. A háboru előtti években, 1913-14-ben a Könyvtár folyóirat-osztálya 257 rendszeren járó folyóirattal meg tudott felelni, ezzel szemben 1928-ban 947 folyóiratot volt kénytelen jártni, hogy csak megközelítőleg is eleget tegyen a kutatók kívánságának. A folyóirat-olvasó nagy látogatottságát az is meggyarázza, hogy dacára e folyóiratok említett fontosságának és keresletének hazánk egyetlen közkönyvtára sem rendelkezik megfelelő folyóirat-olvasóteremmel. A külföld minden jelentősebb köz-

könyvtárában van önálló folyóirat-olvasóterem is. E hiány könnyen kiküszöbölhető volna, ha a Könyvtár jelenleg teljesen felhasználatlanul álló udvarára egy, mintegy 120-140 férőhellyel bíró folyóirat-olvasó építtetnék, mely közvetlenül illeszkedhetne a jelenlegi nagy olvasóteremhez és szervesen kapcsolódhatnék a könyvraktárakhoz is.

De szűkek a raktárhelyiségek is. A 640.000 kötet régi rendszerű állványokon elhelyezve jelenleg az összes férőhelyet betölti, úgy hogy az új szerzemények elhelyezésére hely már nincsen. Ha a régi állványok helyett modern, Schlick-rendszerű vasállványok szereltetnének fel, úgy a jelenlegi raktárhelyiségekben mintegy másfélmillió könyv lenne elhelyezhető. Vagyis az épület legkisebb átalakítása nélkül a mai területen újabb 900.000 kötet nyerne még férőhelyet, ami azt jelenti, hogy a mainál 60-80%-kal nagyobb mérvű évi könyvgyarapodást véve alapul még további 50 év új szerzeményei is elhelyezhetők lennének. Nem hagyhatom említés nélkül, hogy a javasolt új berendezés, valamint a folyóirat-olvasó építése 500.000 Pengőbe kerülne, míg ezzel szemben egy új könyvtárépület emelésének és berendezésének költségei 7-8 millió Pengő kiadást jelentenének.

Biztosítván a Könyvtár fejlődésének kereteit gondoskodni kell továbbá azok megfelelő betöltéséről; lehetővé kell tenni, hogy a Könyvtár a gyűjtési körébe tartozó tudományos irodalmat minél teljesebb, legalább is oly mértékben beszerezhesse, mint a háboru előtti időben. Intézményesen biztosítanunk kell, hogy a Könyvtárnak könyvbeszerzésre a mai viszonyoknak megfelelő összeg álljon rendelkezésére. A Könyvtárnak e célra 1913-14-ben 45.400 arany korona átalánya volt. Ezzel szemben az 1929-30-as költségvetés is ugyanugy, mint az 1926-27 és azt követő költségvetések, csupán 20.000 Pengő évi átalányt juttat a Könyvtárnak. Ez az

összeg a korona és pengő viszonyát véve alapul a Könyvtár régi átalányának 38 | -a; valódi értékelését azonban csak úgy kapjuk meg, ha figyelembe vesszük a pénz vásárló erejét is. A könyvek az utolsó 10 év alatt lényegesen megdrágultak, így a német könyvek, melyek pedig a Könyvtár beszerzésének mintegy 70 | -át teszik, átlagban 200-250 | -kal, a franciák 120-150 | -kal, az angolok pedig 80 | -kal. A könyvek e drágulását is számításba véve a Könyvtárnak jelenleg évente kb. 200-220.000 pengőre volna szüksége, hogy régi tudományos színvonalán tarthassuk. Ez összeget kizárólag az állami átalányból biztosítani nem látszik lehetségesnek, az onban nem gondolnám megvalósíthatatlannak azt, hogy az eddigi 20.000 Pengő rendes és 15.000 Pengő rendkívüli évi átalány együttes összegekben évi 70-80.000 pengőre emeltessék fel.

Indokolt volna továbbá, hogy az Egyetemi Könyvtár fejlesztésére az Egyetemi Nyomda jövedelmének egy része is igénybe vétessék. Erre az Egyetemi Könyvtár történeti joggal bír. Mint rámutatni szerencsém volt, már a Rátio Educationis első, 1777-es kiadása is és az Egyetemi Nyomda 1779-ben kiadott kiváltságlevele úgy intézkedett, hogy az Egyetemi Nyomda jövedelme a többi között, de elsősorban az Egyetemi Könyvtár fejlesztésére fordíttassék.

A Könyvtár korszerű fejlődése már a múltban is nem csupán a kormány megértésében és jóindulatában birta alapját, lényegesen előmozdította azt a társadalom szeretete és gondoskodása is. Legyen szabad remélni, hogy társadalmunk érdeklődése a jövőben fokozottab mértékben fog a Könyvtárra irányulni. A magyar társadalom presztízse és önérzete is ezt követeli, mert amidőn azt látom, hogy a külföld tudományos körei hatalmas könyvgyűjteményekkel - mint a Notgemeinschaft der Deutschen Wissenschaft, A Rockefeller Foundation,

a Carnegie Endowment - sietnek e Könyvtár támogatására, nem lehetem, hogy saját társadalmunk e Könyvtártól megtagadná segítő kezét.

Ismételten azt kell tapasztalnom, hogy a könyvtári szolgálatban fennakadások állanak elő, időszerű és fontos munkálatok bevégezetlenül maradnak, a Könyvtár nem csupán a tudományos kutató munka elősegítéséhez megkívánt követelménynek nem tud megfelelni, de sokszor még a folyamatos adminisztratív teendő~~m~~ ellátása is -dacára a tisztviselői és altisztviselői munkásságának- késedelmet szenved. Mindennek oka a tisztviselői és altisztviselői létszám elégtelensége. A könyvtártisztviselők számát általában a Könyvtár állományának kötetszáma szabja meg és e tekintetben úgy a könyvtárban, mint pedig a gyakorlat uralkodó elve az, hogy egy-egy tisztviselőre 10-20.000 kötet jut. Legyen szabad néhány külföldi és hazai könyvtár idevonatkozó adatát felsorolnom, s ezzel párhuzamba állítanom az Egyetemi Könyvtár könyvanyagának és tisztviselő-létszámának arányát, mint a fentebbiekben érintett állapot kétségtelen bizonyítékát.

Berlin, Staatsbibliothek	2,100.000 köt.	180 tisztv.l-re	jut	12.000 köt.
Berlin, Universitätsbibliothek	350.000 köt.	28 tisztv.l-re	jut	12,500 köt.
Wien, Nationalbibliothek	1,200.000 köt.	65 tisztv.l-re	jut	18.500 köt.
Wien, Univ. Bibliothek	1,050.000 köt.	52 tisztv.l-re	jut	20.000 köt.
Innsbruck, Univ. Bibliothek	360.000 köt.	14 tisztv.l-re	jut	21.200 köt.

Végül a magyarországi könyvtárakat tekintve:

Muzeumi Széchenyi Könyvtár	515.000 köt.	28 tisztv.l-re	jut	18.500 köt.
Fővárosi Könyvtár	312.000	" 73	" 1-re	jut 4.270 köt.
Szegedi egyet.könyvtár	90.000	" 12	" 1-re	jut 7.500 "
Debreceni egyet. "	60.000	" 6	" 1-re	jut 10.000 "

Mindezzel szemben a 640.000 kötettel bíró Egyetemi Könyvtár 14 tisztviselővel bír s így egy tisztviselőre több mint 40.000 kötet esik.

E számok elengedhetetlen szükségességként állítják elélnk a személyzeti létszám szaporítását is.

A gyűjteményeket és könyvtárakat tisztviselői-
nek és alkalmazottainak ragaszkodása és szeretete ólteti. En-
nek azonban némileg előfeltételei, hogy az intézmény részé-
ről az alkalmazottak gondoskodásra és megértésre találjanak.
E tekintetben sajnos nem találhatok kellő megnyugvásra a
könyvtári szolgálat mai kilátástalansága mellett. A könyvtá-
ri tisztviselői státus a X-VII. f. o.-ig van besorozva, pe-
dig ez állásokhoz oly qualificatio kívántatik meg, mely az
állami szolgálat egyéb ágaiban a fokozatos előhaladás útján
az V. f. o. elérésére is képesít és lehetőséget nyújt. A
könyvtári tisztviselői státus ezen lefokozottsága idővel bé-
nitólag hathat a tisztviselői kar munkásságára és ugyancsak
káros következményekkel járhat a succrescentia tekintetében
is. Aligha remélhetni, hogy az állami szolgálat egyéb ága-
hoz képest ily mostoha sorsban levő egyetemi könyvtári stá-
tusba tudományosan kellőleg képzett és lelkiismeretes egyé-
nek kívánjenak elhelyezkedni. És a tisztviselői kar helyzete
még az által is súlyosbodott, hogy míg régebben a csekély
létszámmal együttjáró lassu előmenetel hátrányait kiküszöböl-
endő ötödéves korpótlékokban részesültek a tisztviselők,
addig az ötödéves korpótlék rendszernek az egyetemi tanárok-
nál tandíj-pótlék rendszerre való átváltoztatásakor a könyv-
tári tisztviselők ötödéves korpótléka mindennemű kárpótlás
nélkül beszünttetett.

A gondjaimra bízott intézmény sorsa feletti aggodá-
lom, a vezetésem alatt álló tisztviselői kar nehéz helyzetének
átérzése egyaránt kötelességemmé tesz, hogy leplezetlenül rá-
mutassak a Könyvtár súlyos problémáira és azok megoldási módo-
zataira.

Budapest, 1929. márc. hó 16-án.

Pasteiner Iván s.k.
könyvtárigazgató.